

Stanovanjska preskrba kot politična praksa

Stanovanjsko vprašanje se v kapitalizmu zastavlja kot vprašanje posameznika in njegove reprodukcije. Kaže se kot vprašanje družinske politike ali graditev gospodinjskega premoženja, kot vzpon po stanovanjski lestvici ali način zagotavljanja lastnega preživetja. Na kratko, zastavlja se kot zasebna, individualna izbira, ki temelji na bolj ali manj učinkoviti uporabi finančne pismenosti ter ekonomski racionalnosti. Tisti, ki so opremljeni z znanjem, disciplino in za katere sta bistvena »jasno začrtan cilj in sprejemanje srednjeročnih in dolgoročnih odločitev« (NLB, 2018), se bodo vzpeli po stanovanjski lestvici in v ugodnem ozračju dostopnih posojil postali lastniki nepremičnine. Tistim, ki se jim sanje lastništva izmikajo, pa naj bi manjkale volja in veščine, da bi dokončno rešili stanovanjsko vprašanje na pravilen način: z nakupom primerne nepremičnine, katere prostori bodo območje zasebnosti in družinske idile ter katere vrednost naj bo temeljni vir družinskega premoženja. V takšni zastavitvi se stanovanjsko vprašanje kaže kot vprašanje morale, značaja posameznika in primernosti njegovih življenjskih izbir.

A ta videz stvari se hitro razblini, ko se s problematiko stanovanjske preskrbe soočimo z drugega konca in si zastavimo vprašanje produkcije doma. Medtem ko bi zgornji opis še morebiti odražal empirično realnost produkcije domov z lastnimi rokami na neposeljeni zemlji, pa nikakor ne odraža kompleksnega prepleta dogodkov in akterjev, ki zagotovijo zasnovo, gradnjo, menjavo in uporabo

stanovanj danes. Proizvajanje nepremičnin na čisto materialni ravni zahteva sodelovanje množice različnih dejavnosti in akterjev: državna zemljiška politika s katastrom vzpostavlja in brani meje parcel; finančna industrija izumlja kompleksne instrumente za financiranje izjemno netipičnega blaga, kot je dom; vojska pisarniških delavcev priskrbi načrte, dokumentacijo in dovoljenja; množica podizvajalcev opravi delo na gradbišču; posredniki zagotovijo, da se nepremičnina realizira na trgu ... Daleč smo od samozadostnega posameznika, ki si s svojo voljo, jasnim ciljem in lastnimi izbirami zagotovi stanovanje.

Na ravni produkcije se tako posamezna stanovanjska enota kaže kot kompleksen proizvod, katerega materializacijo in rabo je nemogoče ločiti od širših družbenih razmerij. A ta materialna raven vseeno ni ovira za produkcijo in delovanje stanovanjskega trga kot sklopa zasebnih in individualnih izbir. Na bolj abstraktni ravni lahko podobno trdimo tudi za stanovanje kot blago, ki ga je izjemno težavno potisniti v okvire blagovne forme. Stanovanje se zaradi svojih lastnosti neprenehoma upira poblagovljenju, saj imamo opravka z izjemno netipičnim objektom, ki se upira tržnim zakonitostim. Je objekt relativne stabilnosti in trajnosti, je fiksiran v prostoru in njegova produkcija je izjemno neelastična, vrednost in raba sta lokalizirani ter se upirata posploševanju, s čimer sta oteženi univerzalna primerljivost in zamenljivost, saj stanovanja ni mogoče zamenjati za drugo blago. Na ravni menjave se na trgu ne srečujejo enakovredni kupci in prodajalci, ki bi imeli dostop do enake količine informacij, ampak so razmerja menjave izrazito neenaka, saj se odvijajo med špekulantom-mešetarjem (nepremičninski posrednik) in posameznikom z osnovno potrebo, z omejenim znanjem, sredstvi in izbiro (stanovanje zamenjamo le nekajkrat v življenju, zato smo v tem neveščji). Kljub tem omejitvam pa se stanovanja proizvajajo in menjajo kot blago.

Tako imamo pri stanovanjskem vprašanju opraviti z netipičnim blagom, ki pa se vseeno kaže kot blago, ter kompleksnim sklopom družbenih razmerij, ki pa se kljub temu kažejo kot izbira v okviru zasebne sfere. Na kratko, opravka imamo s kompleksnim družbenim vprašanjem, ki pa se zgolj kaže kot zasebno. A ta videz zasebnosti ni napačna zavest potrošnikov ali proizvajalcev, niti ni neko ideološko pregrinjalo, ki bi zakrivalo resničnost družbenih razmerij. Ravno nasprotno, opravka imamo s sestavnim delom kapitalističnih družbenih razmerij. V kapitalizmu se stanovanjsko vprašanje kljub njegovi družbeni naravi mora zastavljati kot zasebno vprašanje, saj to od njega zahteva blagovna forma. Čedalje močnejše

podružbljanje in hkratna privatizacija stanovanjskega vprašanja sta izraz družbene ureditve, ki po eni strani krepí družbeno naravo produkcijskih sil, a jih po drugi strani vse močnejše stiska v zasebna družbena razmerja. Tako se tudi na ravni stanovanjske preskrbe izraža temeljno protislovje med produkcijskimi sredstvi in razmerji. Protislovje med okrepljenim podružbljanjem odnosov, ki izhaja iz univerzalizacije blagovne forme, in hkratno krepitvijo ter ohranjanjem zasebnega lastništva in apropiacije družbeno proizvedenega bogastva, kar pa je tudi del blagovne produkcije.

Skozi to protislovje je tako mogoče razmišljati o stanovanjski krizi kapitalističnih družb, katere izraz ni nezmožnost preskrbe s stanovanji, ampak njena nezmožnost preskrbe s primernimi, kakovostnimi in dostopnimi stanovanjskimi enotami. Njen dvojni izraz, bodisi presežek nedostopnih bodisi pomanjkanje dostopnih stanovanj, je posledica blagovne produkcije, pri kateri je stanovanje zgolj sredstvo pri zagotavljanju kroženja kapitala. Stanovanja se gradijo tam in v tolikšni meri, kolikor zagotovijo to kroženje in ko ga ne morejo več zagotavljati, se produkcija in menjava ustavita. Ker pa stanovanje ni blago, katerega izdelavo bi bilo mogoče preprosto in hitro ustaviti ali zagnati, se njegova produkcija ali njen manko po nujnosti odvija v valovih. Tako pride do špekulativne hiperprodukcije v času donosnosti (ali predvidevanja, da bo do nje prišlo v prihodnosti) ter popolne ustavitve v času oteženega realiziranja dobičkov. Prazna stanovanja so tako izraz presežnih produkcijskih zmogljivosti sistema, ki hkrati proizvaja preveč, da bi se ustvarjeno lahko uporabljalo na sistemu ustrezen način. »Meščanska razmerja so postala pretesna, da bi mogla vsebovati bogastvo, ki so ga [te sile] ustvarile.« (Marx in Engels, 1979: 595)

Tako so konkretne oblike stanovanjske krize izraz osnovnega kapitalističnega protislovja, ki ga ni mogoče razrešiti v okviru kapitalističnih družbenih razmerij. Zato so zgodovinsko edine relativno uspešne razrešitve stanovanjskega vprašanja le tiste, ki so se že v svoji osnovi zoperstavljale blagovni formi. Gradnja javnih najemnih stanovanj, skupnostne oblike preskrbe in lastništva, zadružne mreže in solidarnost, samograditeljstvo in skvotanje so nekatere oblike, ki jim je zgodovinsko uspelo iztrgati domove iz blagovne forme. Ravno te oblike pa so danes pod udarom trga, saj naj bi bilo njihovo delovanje neproduktivno, način preskrbe neracionalen in naj ne bi zagotavljal ustrezne reprodukcije delovne sile (tako materialne kot ideološke). Privatizacija družbenih stanovanj, deložacije skvotov, omejevanje delovanja skupnostnih oblik preskrbe ter potiskanje zadrug v modele socialnega podjetništva so le nekateri izrazi

splošnega napada na stanovanjsko skupno. Učinki teh napadov so znani: okrepljena nedostopnost domov, krepitev negotovosti, večanje premoženjskih in dohodkovnih razlik, na kratko, okrepljena stanovanjska kriza. Ta je nujen izraz učinkovitega delovanja kapitalističnih družbenih odnosov, zato ni čudno, da se najuspešnejša svetovna mesta soočajo s hudo krizo stanovanjske preskrbe. Izraz teh razmerij je tudi stanovanjska problematika v Ljubljani, ki jo obravnava eden od prispevkov v tej številki.

Ravno zato je nujen premislek o stanovanjski preskrbi, ki gre onkraj vprašanja količine in kakovosti domov. Pri stanovanjskem vprašanju gre za veliko več kot za ustrezno tehnologijo gradnje, odpravljanje stanovanjskega primanjkljaja ali zagotavljanja primerne opremljenosti domov. Čeprav so ta vprašanja pomembna, niso ključna. Primarno imamo pri stanovanjski problematiki opravka s temeljnimi vprašanji družbene ureditve in organizacije, kar pa pomeni, da imamo opravka s političnimi vprašanji reprodukcije ali reorganizacije teh družbenih razmerij. Gre torej za več, ne samo za problem zagotavljanja dovolj velikega števila domov, ampak tudi za vprašanje, kako se ti domovi zagotavljajo, kako se organizira njihova preskrba in kakšne družbene ter politične učinke imajo posamezne oblike preskrbe. Ker ima način preskrbe politične učinke, je tudi treba o njem razmišljati politično in iskati načine gradnje alternativ skozi organizacijo stanovanjske preskrbe. Povedano drugače, potrebujemo konkretno oblikovanje, organizacijo in praktično udejanjanje novih družbenih razmerij, ki ne bodo preozka za proizvedeno družbeno bogastvo.

Političnost stanovanjske preskrbe je v jedru člankov, ki sestavljajo pričujoči tematski blok. Stuart Hodgkinson v svojem prispevku pokaže, da so zgodovinske razprave o stanovanjskem vprašanju presegale tehnična vprašanja količine, tudi ko so govorile zgolj o potrebnem številu novih stanovanj. Glavno razhajanje različnih položajev v teh razpravah ni (in ni bilo) nestrinjanje glede stanovanjskega primanjkljaja – o njem se strinjajo vsi, kar je tudi povod razprave –, temveč načini njegovega odpravljanja in družbeni učinki, ki jih imajo ti posamezni načini. S tem Hodgkinson pokaže, da ni ključno vprašanje, kakšna naj bo leva (komunistična ali anarhistična) stanovanjska politika, temveč da moramo stanovanjsko vprašanje obravnavati kot eno od orodij graditve levega bloka. Zastaviti si moramo torej vprašanje, kakšne stanovanjske prakse in politike spodbujajo in krepijo položaj levih družbenih sil. Stanovanjska preskrba tako ni več predmet leve politike, ampak praksa, skozi katero se proizvajajo, ohranjajo ali krepijo leve družbene sile.

Na podoben, a bolj konkreten način lahko beremo tudi članek o stanovanjskih zadrugah v Sloveniji. Prispevek zadrugne pobude umesti v zgodovinski kontekst in pokaže, da zadruge vznikajo kot odziv na zgodovinske zablode pri vzpostavljanju samostojne Slovenije. S tem tudi nakaže, da je vzpostavljanje stanovanjskih praks močno zaznamovano s posebnostmi zgodovinskega trenutka, predhodnega razvoja in geografske umeščenosti. Zato morajo leve stanovanjske strategije iskati načine, kako univerzalnost stanovanjskih politik, ki jih opisuje Hodkinson, konkretno udejanjati v vsakokratnem lokalnem kontekstu. Članek o zadrugah dobro pokaže temeljne dileme v slovenskem prostoru in nakaže načine za njihovo obravnavo. Osrednjega pomena pa je ravno ugotovitev, da stanovanjska preskrba presega golo zagotavljanje stanovanj, saj je eno od orodij za reorganizacijo družbe okoli načel solidarnosti in skupnega.

Stanovanjsko preskrbo moramo razumeti kot politično prakso: kot prakso, skozi katero se ustvarjajo možnosti za druge politične prakse ter s tem reorganizira vsakdanje življenje. S tem pa se približamo ravno temelju političnega delovanja, katerega osnovni prostor je vsakdanje življenje ljudi v posamezni družbi. Leva politika mora razvijati vsakdanje prakse, ki omogočajo organizacijo življenja onkraj blagovne forme. Ponuditi mora konkretne ukrepe in spodbujati razvoj organizacijskih oblik, ki omogočajo zadovoljevanje vsakdanjih potreb zunaj kapitalističnih razmerij. Tako se stanovanjsko vprašanje ne kaže več kot abstrakten problem, ki ga je treba obravnavati, ampak kot konkreten sklop praks in odnosov, skozi katere lahko gradimo skupnosti in udejanjamo družbena razmerja solidarnosti, ki se morda zdijo utopična.

Literatura

MARX, KARL IN FRIEDRICH ENGELS (1979): *Izbrana dela v petih zvezkih: II. zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

NLB (2018): *4 koraki od študentske postelje do svojega stanovanja*. Dostopno na: <https://www.nlb.si/od-studentske-postelje-do-stanovanja> (17. oktober 2018).